

МЕСТО И УЛОГА НОВИЈЕ ИСТОРИЈЕ У ПРОГРАМИМА И УЏБЕНИЦИМА ОСНОВНИХ, СРЕДЊИХ ШКОЛА И ГИМНАЗИЈА ПЕДЕСЕТ ГОДИНА КАСНИЈЕ

Код једног броја историчара не постоји интересовање за практичну примену њихових „научних достигнућа“. Отуда проистиче и веома мала заинтересованост великог броја познатих имена наше историографије са завидном међународном репутацијом, за све оно што се збивало и шта се данас дешава са историјом као наставним предметом у нашим основним и средњим школама. Тако не би смело да буде ако се има у виду значај и улога овог наставног предмета у васпитавању и образовању младе генерације, формирању историјске свести и познавања прошлости нашег народа.

Због тога што смо народ дуге историјске прошлости и традиције, али кратког историјског памћења, историја нам се као бумеранг враћа и жестоко нас лупа по глави. И заиста, ако научне институције из ове области (историјски институти, историјске катедре и др.) не интересује практична примена њихових научних достигнућа онда они личе на стерилне лабораторије у којима се нешто дешава, али не производи никакав резултат. Труд добро плаћен, нарочито некада, завршава у прашњавим и влажним подручјима тих институција као стари папир.

Бавећи се дуго просветним радом, упоредо научно-истаживачким и друштвеним, зачуђен сам неорганизованошћу и slabим интересовањем теоретичара и практичара једних за друге. Нарочито је ово евидентно последњих 4–5 година укидањем просветно-педагошких завода и преузимањем те функције Министарства просвете, односно њених малобројних и често недораслих величини задатака стручних служби.

Због инертности, апатије и незаинтересованости научног и просветног кадра, све промене у уџбеницима и литератури из историје која се практично примењује су споре и неблагоприятне.

Ако су и вршене неопходне промене наставних садржаја историје, рађене су већим делом на плану деидеологизације и деглорификације наставних садржаја. У том смеру је и вршена корекција садржаја програма и уџбеника за основне и за средње школе и гимназије. Уместо да се на променама програмских садржаја историје ангажују наши најистакнутији историчари и сва актуелна памет у овој области, тај посао је обавио само мали број људи – по афинитету или по дужности, преузимајући велику обавезу и одговорност. То не би смело да се понови ако не мислимо да једну од кључних научних и наставних дисциплина маргинализујемо.

Измене програмских садржаја огледају се у одговору на три питања:
 – Шта је утицало на обим, карактер и правац промена у програмима историје?

– Које су битне одлике коригованих програма историје Другог светског рата и НОР-а и како их реализовати у наставној пракси?

– Како реализовати те садржаје у духу нових промена?

I

Од многобројних чинилаца који су утицали на обим, карактер и правце промена у програмима историје укратко истичемо следеће:

– сазнања до којих се дошло праћењем остваривања циљева, задатака и садржаја досадашњих програма историје у основној, средњој школи и гимназији за протекле четири школске године;

– утицај општих друштвених и политичких промена у свету, Југославији, а посебно у Србији у току последње три године.

Сазнања о досадашњим програмима до којих је дошла просветно-педагошка служба и службе министарства просвете у току четворогодишњег праћења програма показала су се као трајне позитивне тековине програма у настави историје. Позитивне одлике планирања су:

– разрађеност и прецизност садржаја који су писцима уџбеника и наставницима давали јасну оријентацију у погледу обима и дубине обраде конкретних историјских садржаја;

– разрађеност и научна заснованост дидактичко-методичких упутстава који су наставницима историје олакшавали: планирање градива и избор одговарајућих наставних облика, метода и поступака у остваривању образовно-васпитних задатака у свакодневном наставном процесу.

Међутим, на карактер, обим, дубину и правце промена у новим наставним програмима историје утицала су савремена кретања у свету и код нас, везана за крах реалсоцијалистичког модела организације привреде и друштва. То је условило да се учини напор на деидеологизацији и дедогматизацији свих предмета из области друштвених и хуманитарних наука, међу њима и историје.

II

Настале друштвене промене битно су утицале на корекције у програмима новије историје за основне и средње школе.

Извршена је деидеологизација програма и то како циља и оперативних задатака, тако и свих одредница програмских садржаја које су у досадашњим школским програмима историје имали догматски призив.

Одбачена је вештачка симетрија између историје српског и историје осталих народа Југославије, при чему је дато одговарајуће место историји српског народа.

Савремена историја је квантитативно и примерено дата и избегнуте су до сада уобичајене глорификације наше новије и најновије историје. Ово је наравно дато у складу са достигнућим степеном развоја науке за најновији период који је још увек далеко од пуне научне верификације, уобичајене за раније историјске периоде. У уџбеницима су дате само неспорне чињенице из историјске прошлости. Програм је растерећен ранијих догматских уопштавања и крутих оцена и заснован на научним чињеницама које су усмерене на неговање историјске свести, историјског мишљења и патриотизма ученика.

Деидеологизација нових програма историје извршена је тако што су другачије, краће и прецизније формулисани циљ и задаци предмета, из чега произлазе универзално схваћени васпитни задаци – неговање моралног, патриотског и естетског васпитања, уз изостављање идеолошких флоскула у ранијим програмима.

Значајна мера деидеологизације у новим програмима историје је истицање у први план универзалне историјске периодизације уместо социолошке у досадашњим програмима. Тиме није изостављена подела према друштвеним порецима и њиховим фазама која важи само за класичне регионе, чиме су потискиване специфичности развоја осталих формацијских региона и етнополитичких заједница (народа и држава). Досадашње искључиво истицање у први план социолошке периодизације водило је догматском схватању друштвеног развоја, истицању тзв. друштвених законитости и запостављању разноврсности облика историјског развоја човечанства.

Такође значајан елемент деидеологизације јесте давање примеренијег места тзв. класној борби у свим фазама друштвеног развоја. Уместо инсистирања на искључиво класној борби као покретачкој снази друштвеног развоја и преферирања класне борбе основних „антагонистичких“ класа, карактеристичним за бољшевичку идеологију, предочава се шири историја друштвених покрета у оквиру које се дају обе њихове димензије, еволуциона и револуционарна. Ово ће омогућити да се у настави историје негује разумевање богатства облика и праваца историјског кретања човечанства на сваком степену његовог развоја.

Наредни елемент деидеологизације нових програма историје огледа се у разради конкретних историјских садржаја који истичу значај историјске научне чињенице, као критичког осмишљавања изворних података. Полазећи од сазнања да историјске чињенице нису идејно неутралне, трајни задатак наставника историје јесте да све закључке образовног и васпитног карактера заснива на критички изнесеним научним факторима. Подразумева се да је за наставу увек актуелно питање избора и обима чињеничног материјала, иако програми и уџбеници томе дају основни оквир.

Крупне промене које су извршене новим програмима односе се на презентацију историје српског народа, која је у досадашњим програмима била запостављена услед политике која је систематски водила бригу да се вештачком симетријом негује братство и јединство. У новим програмима историјско градиво се даје адекватно његовом значају тако да је

историја српског народа достојно заступљена. Посебно је дат знатно већи простор средњовековној историји Србије као и садржајима из историје српског народа у Угарској и Аустрији у новом веку. Треба нагласити да није запостављена историја осталих југословенских народа, дати су и елементи из историје народности, предвиђени су додатни садржаји који се крећу од 2 до 6 наставних јединица по разреду, чиме су народности Србије у погледу изучавања историје свог народа доведене у апсолутно равноправан положај са српским народом.

Важно је истаћи да се програмом захтева критичко тумачење садржаја националне историје које је подједнако удаљено од анационалног космополитизма и од националног романтизма којег је српска историографија превазишла још у прошлом веку, за разлику од других јужнословенских народа од којих неки тек стварају државе.

Промене у новим програмима историје односе се на обим, дубину и структуру садржаја из новије и најновије историје, посебно из историје Југославије од 1918. до данас. Пре свега коренито су измењени садржаји из историје Краљевине Југославије адекватно најновијим научним достигнућима. Уместо преферирања и давања изузетне важности историји КПЈ уз негативне конотације о новој држави инсистира се на целовитом и објективном приказивању. Наравно, квалитет нових садржаја није могао пратити повећани квантитет услед нове поделе градива по разредима. Знатне промене су у презентацији историје НОР-а и послератног развоја СФРЈ. Предвиђено је сажетије и критичкије изношење чињеница о овом периоду, иако историографија још увек није могла дати пуну научну верификацију. Колико су ипак промене знатне, довољно је да истакнемо да нема уобичајених глорификација револуције, а износе се и одређене негативне појаве, као нпр. „лева скретања“ и погрешке у НОР-у, мере репресије при откупу – мере репресије према присталицама и симпатизерима ИБ-а и култ Јосипа Броза у послератном периоду итд., што је у досадашњим програмима било незамисливо.

Једна од најкрупнијих промена, предвиђених новим програмима, састоји се у примеренијој временској подели градива по разредима у основној школи и гимназији. Према досадашњим програмима посебно су били оптерећени ученици VI разреда основне школе и II разреда гимназије правно-биротехничке и просветне струке. То је било условљено досадашњим схватањима (која су заговарали политички фактори) о прворазредном васпитном значају најновије историје којој је био посвећен цео завршни разред основних и средњих школа. Тиме је, поред оптерећености неких разреда а растерећености завршних, била запостављена историја ранијих историјских периода. По садашњој хронолошкој подели, у завршним разредима основних и средњих школа изучава се историјски период од средине 19. века до данас. Сада су равномерније оптерећени сви разреди уз равномерније изучавање свих историјских периода. Оваква подела је, између осталог, омогућила адекватнију заступљеност садржаја из историје српског народа у средњем веку. Оваквом поделом градива

по разредима омогућено је да се у најновијој историји престане са екстензивном обрадом уз концентрацију на критички приказ кључних збивања без уношења дневне политике у наставу историје.

Ове промене у програмима историје даће резултате само ако се на основу нових програма ураде одговарајући нови добри уџбеници а колеге их унесу у свакодневни наставни процес. Тек тада ће настава историје бити ослобођена догматских уопштавања и крутих једностраних оцена историјских догађаја, појава и процеса. Тада ће се остварити и најважнији задатак предмета – неговање историјске свести и историјског мишљења и развијања патриотизма код ученика.

Било би, разуме се, нереално да одмах очекујемо спектакуларне резултате. После пет деценија устаљених интерпретација, па и навика наставника у којима је било много догматског, једностраног, многа сазнања су као врхунац „научног погледа на свет“ усвојиле генерације ученика и наставници историчари. Зато не треба правити панику и вршити по нашем обичају „историјске заокрете“ у којима би се изгубило све оно позитивно и осмишљено у нашем досадашњем часном и одговорном раду. Деидеологизација наставе у плуралистичком друштву није спољашња манифестација слична свлачењу старог и облачењу новог „модерног“ одела. Треба сачувати све позитивне тековине наше науке и наставе која већ више деценија настоји да иде у корак са временом.

Та сазнања треба систематски уносити у процес у коме наставници неће бити „инжењери људских душа“, него интелектуалне и креативне личности које слободно износе своја научна сазнања. Више неће бити анализе идејности и примене „дијалектичко-материјалистичког погледа на свет“ у настави, него ће се она оцењивати по томе колико доприноси стварању слободне личности ученика који уме самостално да мисли и да се служи чињеницама.

MILAN LAZIĆ

THE ROLE OF MODERN HISTORY IN THE EDUCATIONAL SYSTEM FIFTY YEARS LATER

Summary

This paper points to an exceedingly important problem, namely, the necessity of a direct scientific cooperation between scientific institutions, the ministry of education and expert teams on a joint task, – to improve educational programs of both elementary and secondary schools, make them more expert and more scientific by applying the latest scientific achievements.

This important component has been ignored for a long time; on the one side, teaching staff have had little, if any, interest in following scientific accomplishments while, on the other hand, scientists and scientific institutions expressed poor interest in providing schools with their knowledge and results of scientific research. Everyone has been acting separately, which is harmful and unacceptable.

The paper also presents some suggestions on how history as a school subject should be cleared of dogmatic and ideological restraints which have been imposed for a long time, and how historical science, as a basic social science, could find a more appropriate place among other sciences and school subjects. The necessity of clearing this school subject from dogmatism and ideology is emphasized; history served an epoch and a system which, hopefully, have been left behind forever. History, both as a school subject and a scientific discipline, must preserve its universalism and political independence.